

דף כז

'היתה פרוצה ביותר מהו... כי תיבעי לך אליבא דמאן דאמר אין אשה מתעברת אלא סמוך לטבילתה מאי, כיון דידע בה נטורי מנטר לה או דלמא כיון דפרוצה ביותר לא. תיקו' — משמע להדיא שהספק הוא לענין חשש ממזרות, האם חוששים לבנים שמא נולדו מאדם זר אם לאו. ולפי זה לכאורה אין חילוק בין ישראל לכהן, לעולם יש לחוש לכשרות הולד שמא הוא ממזר. ואולם הבית-שמואל (ד סקכ"ו) כתב על פי מהרי"ו ועוד, שאין הבת אסורה אלא לכהן. ובאור שיטה זו, שמעיקר הדין אף בפרוצה ביותר אין חוששים לממזרות, כי רוב בעילות אחר הבעל אף בזו, ורק לכהונה החמירו לחוש משום ממזרות [אבל לא משום חללות, כי ישראל שאשתו זינתה תחתיו ואחר כך ילדה ממנו בת, אותה בת כשרה לכהונה (כדברי הבית-שמואל סקכ"ה, דלא כמהרש"ל), כיון שלא נולדה מאיסור כהונה]. (עפ"י נודע ביהודה תנינא אה"ע ב בבאור דברי מהרי"ו וב"ש. וב'הערות למסכת סוטה' כתב לסייע לסברא זו ממשנת קדושין (עו). לענין בדיקת ד' אמהות), שלענין כהונה חוששים לממזרות יותר מבישראל). והבית-מאיר ועוד אחרונים דחו שיטה זו מכל וכל.

יזתסברא, נושא לכתחלה?! — אלא אם נשא, תני נמי בת דומה' — מכך שצריך לשנות 'בת דומה' אעפ"י שמדובר בכרייתא שכבר נשא, משמע שדומה עצמה אף בדיעבד יוציא לרבי יוחנן. [ולשמואל נושא אף לכתחילה, כפשוטו הלשון 'נושא אדם דומה']. אך נראה לפרש"י שאין זה מצד הדין אלא שכן ראוי לעשות. ואפשר שזו גם כוונת התוס' במה שכתבו שלרבי יוחנן אם נשא לא יוציא — כלומר מדינא, אבל משום ריחוק ראוי להוציא. (עפ"י חזו"א ז,ה. ע"ש).

'כיון דידע בה נטורי מנטר לה' — אף על פי שידע שהיא מזנה ואסור לו לקיימה, והוא אינו חושש לאיסור זה, בכל זאת משמרה כדי שלא תתעבר ויהא זרעו פסול. (מפרשים)

ז'לכשיצא בעלה מבית האסורין ישקנה' — אבל בחרש ושוטה לא אמר לכשיתפקח וישתפה ישקנה, כי כיון שבשעת הקינוי לא היתה ראוייה לשתות, כמו שאמרו להלן שאשת חרש אינה שותה, [ונראה פשוט שה"ה לשוטה, שכשם שהשוטה אינה שותה, כי לא שייך אצלה חיוב וקבלת שבועה, הכי נמי כשהבעל שוטה, שהוקשו זל"ז], שוב אינה שותה כלל על ידי קינוי זה, וכמו שאמרו בירושלמי לענין האסורות על בעליהן בשעת הקינוי, שכבר נדחו משתיה. ואעפ"י שהקינוי היה של בית דין ולא קינוי של שוטה, מ"מ באותה שעה אינה בת שתיה כלל. ואולם בתוספתא (ה,ג), משמע שאף באלו אמר רבי יוסי. וצריך לומר שחולק וסובר שאין הדבר תלוי בשעת הקינוי. ועדיין י"ל שאם בשעת הסתירה לא היה ראוי להשקותה שוב אינה שותה. (ע' קרן אורה (כו). שנקט שהעיקר תלוי בשעת הסתירה). ולכך נקט כאן רק חבוש שיצא, דמלתא דפסיקתא נקט, בין אם יצא קודם הסתירה בין לאחר מכן ישקנה. (וע' בכ"ז בקרן אורה).

(ע"ב) 'כשם שאילמת לא היתה שותה דכתיב ואמרה האשה אמן אמן...' — כתבו בתוספות, אפילו מאן דאמר לא בעינן קרא כדכתיב, מודה שאילמת אינה שותה משום שאינה יכולה לקבל שבועה. ומהאחרונים דנו שמא מועילה קבלת שבועה בכתיבה ואין צריך אמירה דוקא. ושמא אף לאחר שאמר הכתוב ואמרה האשה, מועילה כתיבה כאמירה. ואף אם אילמת אינה שותה משום שאינה ראוייה לאמירה, וכל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו, באשה שאינה אילמת אפשר שתועיל כתיבה. (ע' תומים צו סק"ה; שבות יעקב ח"א קנו; שו"ת רעק"א ח"א כט"לב).

פרק חמישי

'מי יגלה עפר מעיניך רבן יוחנן בן זכאי, שהיית אומר: עתיד דור אחר לטהר ככר שלישי, שאין לו מקרא מן התורה שהוא טמא' — מכאן הוכחה ברורה למה שכתב הרמב"ם (הל' ממרים ב,א) שבית דין הגדול שדנו דין על פי דרשה שדרשו במידות שהתורה נדרשת בהן, ועמד בית דין אחר אחריהם שנראה לו טעם אחר לסתור אותו הדין — הרי זה סותר ודן כפי הנראה בעיניו. וההלכה שאין בין דין מבטל דברי ב"ד חברו, אינה אלא בגזרות ותקנות, לא במידות שדרשו מן התורה. אף כאן, הגם שהלכה זו התקבלה על הכל בדורו של ריב"ז, שדרשוהו מ'קל וחומר', כמבואר בגמרא, עלול היה לבוא בית דין אחר ולסתרה. (מהר"ץ חיות).

ואין לדחות ולחלק בין קל וחומר לשאר מידות, לפי שאדם דן ק"ו מעצמו, לכך אפשר לב"ד אחר לסתור (וכן כתב בספר מנחה חריבה להלן כט) — כי נראה שגם הרמב"ם לא דיבר אלא בדבר התלוי בסברה ובשיקול הדעת ולא בסתירת הקבלה. כגון: 'מכדי שקולין הן' או בפרטי הדברים הנלמדים וכו'.

'אמר ר' יהושע: מי יגלה... והלא ר' עקיבא תלמידך... אמר רבי יהושע: מי יגלה... והלא יהושע (בן הורקנוס) תלמיד תלמידך...' — אע"פ שגם רבי עקיבא לא היה תלמיד ממש של רבן יוחנן בן זכאי, אלא תלמיד לרבי אליעזר בן הורקנוס תלמיד ריב"ז — לרוב מעלתו של רבי עקיבא, אמר עליו 'תלמידך' (פרוש המשנה לרמב"ם).

או אפשר, כיון שרבי עקיבא היה תלמידו של רבי יהושע עצמו (כדאיתא בכמה מקומות), לכן לא רצה לומר עליו 'תלמיד תלמידך', להחזיק גדולה לעצמו כנגד ריב"ז רבו. מה שאין כן כשדיבר על רבי יהושע בן הורקנוס שלא היה תלמידו, קרא עליו 'תלמיד תלמידך' (הרד"ל).

'אלף אמה מגרש ואלפים אמה שדות וכרמים' — הרמב"ם (שמיטה ויובל יג,ב; ספר המצוות ל"ח רכח) פירש כפשט המשנה (כס"מ. וע' חו"ב להלן ל:). דלא כרש"י, שח"ץ מאלף אמה מגרש עושים אלפים אמה שדות וכרמים. (ע"ע בבאור שיטתו בספר אמת ליעקב כאן וב'הערות למסכת סוטה' להלן ל:).

'כקורין את שמע ולא כקורין את ההלל' — כמו קריאת שמע הנקראת כאחד על ידי הציבור, הואיל ושגורה וידועה לכל, כך כאן שרתה רוח הקדש עליהם וכיוונו כולם לאותן תיבות עצמן. (עפ"י רש"י ל: וע"ע להלן).

'לא עבד איוב את הקב"ה אלא מאהבה, שנאמר: הן יקטלני לו איחל, ועדיין הדבר שקול, לו אני מצפה או איני מצפה, תלמוד לומר...' — יעויין בפרוש רש"י והרמב"ם. ויש מי שפרש שהדבר שקול אם לפרש 'לו איחל' בניהותא, או בתמיהה — 'הן יקטלני לו אייחל?'. [ופירוש קושית הגמרא להלן שהכתיב יכריע, שכיון שכתוב 'לא' באל"ף, ודאי הכוונה 'איני' וצריך לפרשו בתמיהה. ותרצו, שגם 'לא' באל"ף מתפרש לפעמים כ'לו' בוא"ו]. (הרד"ל).

ויש מפרשים 'הדבר שקול' אם מיראה או מאהבה; לו אייחל משמעו קבלת המיתה מאהבה. ולא אייחל מתפרש שאינו מייחל למצוא דרכים לברוח ממה שנגזר עליו אלא מקבל עליו את הדין ומסכים לחפץ ה', והיינו עבודה מיראה. (עפ"י שפת אמת — אמור תרנ"א, וע' במהרש"א דרך קרובה. וע"ע חדושים ובאורים).

דף כז

מג. א. האם עדיף לשאת דומה (= אשה החשודה בניאוף) על בת דומה, או להפך? האם תולים רוב בעילותיה אחר הבעל?

ב. אלו שבית דין מקנים להם? לענין מה מועיל קינוי ב"ד?

ג. אלו אנשים ונשים שלקו בגופם, נתמעטו מפרשת השקאת סוטה?

א. אמר שמואל: ישא אדם דומה ואל ישא בת דומה, שזו באה מטיפה כשרה וזו באה מטיפה פסולה. ורבי יוחנן אמר ישא בת דומה ואל ישא דומה, שזו עומדת בחזקת כשרות, [וכן שנה רב תחליפא בר מערבא: אשה מזנה בניה כשרים, רוב בעילות אחר הבעל], וזו אינה עומדת בחזקת כשרות, שמזנה תחתיו ונאסרת עליו. וכן הסיקו להלכה.

א. להלכה נפסק בשלחן ערוך (אה"ע ד, טו) שחוששים לדומה משום זונה, וכהן חושש בה מדין תורה [ומכל מקום אם נשא לא יוציא, שאין זה אלא דין לכתחילה. בית שמואל]. ואם בעלה כהן חוששים [לכתחילה. ב"ש] על בניה שהם חללים. וישראל, אם רוצה להתרחק מן הכיעור לא ישאנה.

ולפרש"י משמע שהדומה מותרת מן הדין אף לכהן (וכרבי יוחנן בן נורי — גטין פט. ע"ש בתוס'). אלא משום ריחוק לכתחילה לא ישאנה. ומחלוקת האמוראים מה עדיף לישא, דומה או בת דומה. אבל מלשון התוס' משמע שדומה אסורה לכהן מדינא [ומכל מקום אם כנס לא יוציא], וכדעת הרמב"ם. (עחז"א ז, ה. ובמחנה אפרים (איס"ב ט, כ) כתב שלהתוס' חוששים לריו"ח אף בדיעבד, ודלא כמשמעות הרמב"ם).

ב. כתבו התוס' (עפ"י הסוגיא ביבמות כה): בקלא דלא פסיק [כפי המבואר ביבמות שם] שהיא מזנה — אסורה לבעלה ואסורה לכהן (מפרשים), ואפילו כנס — יוציא. וכאן מדובר בקלא דפסיק. (וכן פסק למעשה בשבות יעקב (ח"ב קמא) עפ"י דבריהם).

ג. גם אלו שעונתם לפרקים רחוקים, רוב בעילות הולכים אחר הבעל, כי הכוונה לרוב בעילות שאפשר ועשוי לה להתעבר מהן, שהמזנה ובוועלה דואגים לכך שלא תתעבר מביאת הזנות (עפ"י אגרות משה אה"ע ח"ג ט).

יש מי שכתב שכשהבעל זקן אין הולכים אחר רוב בעילות אחר הבעל (ע' מהרש"ל פסחים פז. הובא בחדושי רעק"א אה"ע ד סק"ה). והגרי"א מקובנא (שו"ת עין יצחק ח"א אה"ע ו) נקט שאף בזקן אומרים רוב בעילות אחר הבעל. ואפילו שהה עמה יותר מעשר שנים ולא ילדה, אין חוששים שמא נתעברה מאחר, גם אם יצא עליה ריגון שמתעסקת עם איש זר).

ד. פרוצה שלפני נישואין, אין חוששים לה לאחר נישואין, שתזנה תחת בעלה. (עפ"י פוסקים אה"ע ד).

היתה פרוצה ביותר, נסתפק רב עמרם למאן דאמר אין אשה מתעברת אלא סמוך לטבילתה, האם יש להניח שהוא משמרה מלזנות באותם ימים אם לאו. אבל למאן דאמר מתעברת (על הרוב. עתוס') סמוך לוסתה, כיון שאין הבעל יכול לידע מתי לשמרה (באשה שאין לה וסת קבועה. תוס'. או שאין הבעל יודע מתי וסתה. ערש"י), ודאי חוששים לבתה שהיא פסולה. ועלה הספק ב'תיקו'.

א. להלכה נפסק בשלחן ערוך (אה"ע ד, טו) לחומרא, ויש לחוש בפרוצה ביותר לכשרות הבנים [ודלא כהמאירי שנקט לקולא. וכן כתבו אחרונים בדעת בה"ג]. והבית-שמואל נקט

(עפ"י מהר"י ועוד) שלענין נישואין לישראל אין חשש מדינא, ורק לכהונה חוששים. ובית מאיר ועוד פוסקים דחו דבריו.

ואעפ"י שחוששים לבניה, אין מכריזים עליהם ממזרות לפוסלם מלבוא בקהל. (תשב"ץ ח"ב צא וח"ג קצא).

ב. אפילו פרוצה ביותר נאמנת לומר על בניה שהם מבעלה (רמ"א שם. וכן גם פסקו הב"ש והח"מ. וכן גם הוכיח הגר"א מהתוס'). והט"ז (סק"ח) חולק. ופסק הגרמ"פ (אגרות משה אה"ע ח"ג ט) שנאמנת. וטעם הדבר הסבירו המפרשים (מגיד משנה איט"ב טו, יב; מהרש"ל קדושין פ"ד ט), אף כי ודאי אשה כזאת חשודה לשקר, אך הואיל ומן התורה ספק ממזר כשר, אלא שחכמים גזרו, לכך האמינוה בשל דבריהם.

ג. 'פרוצה ביותר' — יש מי שפרש שמפקרת עצמה לזנות בפרהסיא, וגם בעלה יודע על כך ואינו חש לאיסור סוטה, ואף על פי כן אינו רוצה שיוולד ספק על בניו, ולכן שומרה ביום שמתעברת בו (עפ"י סמ"ג). ויש מי שמפרש, פרוצה בעניני כיעור, אבל אינה ידועה בזנות ממש. (מהר"י ברונא). ובתשב"ץ (ח"ג ריו) מבואר שהעידו בה בדברים הקרובים לטומאה, שאי אפשר שלא היתה שם ודאי טומאה בזמן מן הזמנים.

ובחזון איש (י, ה) כתב שהיה נראה מסברא שכל שלא נתבררה זנות ודאית אינה בגדר 'פרוצה ביותר' אלא שמסתימת הפוסקים וכן מדברי הט"ז מבואר שגם על ידי ריגון נידונית כ'פרוצה ביותר'.

ד. יש לעיין בזמננו שמצויים אמצעי מניעת הריון לכל הפרוצים, ואף הפרוצה ביותר נשמרת בקל שלא להתעבר, וגם בפועל מקפידות על הדבר מחשש התדבקות במחלות, ולכאורה נראה שודאי רוב בעילות הראויות לעיבור אחר הבעל אף בפרוצה ביותר. וכתב הגר"ח קניבסקי שליט"א במענה לשאלה זו: אין לשנות הדין ממה שקבעו חז"ל. ואילו הגר"א נבצל שליט"א השיב, שאמנם מלתא בטעמא הוא לומר בזה רוב בעילות אחר הבעל, אבל להכשיר לכהן בחד רובא צריך עיון.

ב. בית דין מקנאים לאשה שבעלה אינו יכול לקנאות, כגון שנתחרש או נשתטה או שהיה חבוש בבית האסורים או הלך למדינת הים. (איש איש — לרבנות). ולא להשקותה (שנאמר וקנא — והביא), אלא לפוסלה מכתובתה ולאסרה על הבעל ועל הבעל אם תיסתר. רבי יוסי אומר: אף להשקותה, ולכשיצא בעלה מבית האסורים ישקנה (והביא האיש את אשתו).

א. מדברי רש"י (כה). מבואר שמועיל הדבר מדין זכין לאדם שלא בפניו, כאילו ב"ד שלוחו של בעל. וכתב הנודע-ביהודה (אה"ע קנט): כאשר הבעל לפנינו, אין ב"ד רשאים לקנות בשבילו אם הוא עצמו אינו חפץ לקנא.

ב. הלכה כתנא קמא, שאין מועיל קינוי ב"ד להשקותה.

ג. קינוי בית דין על ידי שליח — כתב הנודע-ביהודה שאינו מועיל. [ואף קינוי הבעל ע"י שליח אינו ברור, ע"ש]. וע' גם בשו"ת אבני נזר (אה"ע לג, א יט) שצדד בזה.

דין מחאה ומחילת הבעל על קינוי בית דין — נתבאר לעיל כה.

ג. הסומא אינו משקה את אשתו (וינעלם מעיני אישה). וכן האשה הסומאת אינה שותה (אשר תשטה אשה תחת אישה — הוקשו זל"ז. רב ששת).

היתה חיגרת וגידמת (= שאין לה כף יד) ואילמת לא היתה שותה (והעמיד הכהן את האשה; ונתן על כפיה; ואמרה האשה אמן אמן). וכן אם היה הבעל חיגר או גידם או אילם לא היה משקה. (רב אשי; מר בר רב אשי).

א. לפי הדרשה יש לנו למעט אף סומא בעין אחת, בדומה לגידמת ביד אחת, ואולם מסתימת דברי הרמב"ם אין משמע כן. וצריך עיון. (מנחת חינוך שסה, כא).

ב. אשה שאינה שומעת [אפילו היא מדברת ופקחת לכל דבריה] — לא היתה שותה. וכן אם הבעל אינו שומע. (רמב"ם סוטה ב, ב-ג. והראו מקורו במדרש רבה נשא ובספרי זוטא עה"פ 'זאמר הכהן אל האשה').

ג. אותם בעלי מומין שהיו בשעת הקינוי, אפילו אחר כך נתרפאו — אינה שותה. אבל להפך, היו שלמים בשעת הקינוי או הסתירה ואח"כ נפגמו, יש להסתפק בדבר. [מלבד האילמת, שודאי צריך שתהא ראויה לקבלת שבעה]. (עפ"י מנחת חינוך שסה, כו. ואפשר שאם נתאלמה לאחר שאמרה 'אמן' — שותה. כן נסתפק ב'חדושים ובאורים'). ובקרבן אורה (כו) נקט שהכל תלוי בשעת הסתירה ולא בשעת הקינוי, אם ראויה לשתות באותה שעה אם לאו.

ד. לא נתמעטו בעלי מומין אלו אלא מהשקאה, אבל יש בהם תורת קינוי וסתירה לענין איסור, והרי שנינו שאשת חרש מקנים לה. וכן פסק הרמב"ם. (חדושים ובאורים).

פרק חמישי

מד. אלו דברים מנויים במשנתנו שדרשו בו ביום שהושיבו את רבי אלעזר בן עזריה לנשיאות?

הדברים המנויים במשנתנו שנדרשו בו ביום שהושיבו את רבי אלעזר בן עזריה לנשיאות: דרשות רבי עקיבא שכבר שני (אפילו חולין) מטמא שלישי; דין העמדת מגרש לפני העיר אלף אמה. [רבי אליעזר בנו של ריה"ג אומר: אלף אמה מגרש ואלפים שדות וכרמים]; ישראל ענו שירה על הים אחרי משה על כל דבר ודבר, כקוראים את ההלל. דרשת רבי יהושע בן הורקנוס: לא עבד איוב את הקב"ה אלא מאהבה. וכן דרשו רבי עקיבא וזכריה בן הקצב, כשם שהמים בודקים את האשה הסוטה, כך בודקים את זה שנסתרה עמו, וכשם שאסורה הסוטה לבעלה כך אסורה לבעל. [עדיית — בו ביום נשנית. ולא היתה הלכה שהיתה תלויה בבית המדרש שלא פירשוה. בו ביום התירו לגר עמוני לבוא בקהל, משום שכבר עלה סנחריב ובלבל את האומות. (עפ"י ברכות כה.)].

דפים כז — כח

מה. א. מנין שהמים בודקים את הבעל?

ב. מנין שהסוטה אסורה על הבעל כשם שאסורה על בעלה?

ג. שלש פעמים נטמאה האמורים בפרשה — למה?

ד. והוא נטמאה; והיא לא נטמאה — מה בא ללמדנו?

א. רבי עקיבא וזכריה בן הקצב דרשו מיתור וא"ו של ובאו, שכשם שהמים בודקים את האשה כך הם